

priti iz Prage, tam so bili zanj dani vsi pogoji kot kontinuiteta tradicije preko baroka, ki mu ni sledil nikak klasicizem kot na pr. na Dunaju, dalje bolj ali manj izključno duhovna usmerjenost nemško-judovskega elementa ter ostrina labilnega položaja. Kajti, — da za konec omenimo še to — barok je v Werflovem in avstrijskem umetnostnem delu sestavina, ki je ne smemo izločiti. Werfla je barok oplodil, bolj nego iz česarkoli, izvira ta umetnik iz teh podlag, katere je vendar doživel ne samo na Dunaju in v Pragi, nego v celi Avstriji. »Barok, ta mesečinski slog«, piše zelo značilno na str. 57, »je praznoval poročno noč z mesecem«, in bilo bi zelo napačno, ako bi smatrali take stvari zgolj za poetična občutja, ko so dejanski del subjektivnega inventarja, kakor je ljubezen do staršev in podobno. In preko te preteklosti faze se v umetnosti v Podonavju in na obronkih Vzhodnih Alp vzdržuje svetla tradicija z najglobljo davnino, s katero more večina nemštva v rajhu občevati le po ogromnem aparatu, ki ga je spravil na dan kot nadomestek za te pretrgane tradicije prosvitljeni klasicizem. Kajti razlikovati moramo tudi v klasicizmu zelo ostro med avstrijsko in nemško obliko, ako pa smo vse to razmislili, smo spoznali, da se stvari, kakršne obravnava W., tičejo v veliki meri tudi nas.

R. Ložar

Franc Terseglav: Med nebom in zemljo. — Velika žena in njen čas. (Sveta Terezija Avilska 1515—1582). Založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1931. Str. 160.

Pričujoča knjižica nam odpira razgled na 16. stoletje, torej na dobo, ki je za nas izredno važna radi analogne usodnosti v razvoju zapadnoevropske duhovne kulture. Vsi, ki se te zveze zavedajo, so jo z veseljem pozdravili in z zadovoljstvom sprejeli. Terseglav je z njo zopet izpričal zmožnost, da nam napiše pomembno kulturno-zgodovinsko delo. Seveda zahteva tak spis daljše in mirne poglobitve, da more biti do konca dognan in izklesan. Sedanja avtorjeva zaposlitev je sicer pomagala v veliki meri, da je knjigo živo zasadil sredi časovnih problemov, njegova pronicava miselnost je našla splošno presenetljivo točne in globoke odgovore, pa tudi za nas nov način zasnove in izvedbe. Po drugi strani je pač avtor zakrivil iz istega razloga nekaj malenkostnih pogrešk, ki pa

ne kvarijo celotnega dela, ker ne segajo v bistvo stavljenega problema. Imanentna ocena se mora poglobiti v tehtnost splošnega motrenja opisane dobe in šele potem upoštevati slučajne malenkostne napake. Ker pa se je neka kritika oprla prav na te skoraj nujne podrobnosti, da more celi knjigi odrekati pravo veljavo, zraven tega pa segla mnogo predaleč in jo neosnovano napadla, moramo ugotoviti Terseglavovi knjigi znova njeno pravo mesto.

Mislečemu človeku je takoj jasno, da Terseglav ni imel namena podajati zgodovinske snovi same na sebi, ampak duhovno borbo za spoznavanje, poglobitev in obrambo največjih življenjskih vprašanj 16. stol. Njegov vidik je boj človeštva tiste dobe za oživitev vseh vrednot in lepote v svojem božanskem jedru neomadeževane Cerkve, boj zoper njene vnane in notranje ovire, torej zgodovina njenega trpljenja in zopetnega dviga v boju za večnostne cilje človeštva, za živo resnico pod vodstvom Duha, ki vse preraja, preobraža in razvija. Med nebom in zemljo se vrši borba, med človeškim in božjim elementom. Cilj niso zgodovinski podatki, ampak razgled misleca na nam sorodno dobo, njena analiza in zopetna sinteza. Osebnosti, ki v velikem številu tu nastopajo, stoje v odnosu do metafizičnega reda, dogodki so omenjeni glede na pomen v borbi za nov duhovni red v svetu, vse v živem razmerju s sodobno problematiko. Tako je ob zgodovinski snovi nastala študija, ki se odmika v kraljestvo duha.

Tudi snov sama ni nekaj slučajnega, saj je 16. stoletje pred našim razdobjem čas zadnje najusodnejše preosnove celotne zapadne kulture. Že gospodarstvo je poiskalo povsem novo podlago in težišče na zapadni evropski obali, ko se je odprla Indija in Amerika in je kapital začel odločati v politiki, država se tedaj okrepi v absolutistični smeri, znanost in umetnost stremita iz humanizma in renesanse v nov silen razmah. — Najgloblje pa je Evropa takrat pregledala temelje svojega duhovnega reda — zadnjič pred našo dobo. Po eni strani je dosegel višek boj krščanstva z islamom, po drugi strani je vprašanje reformacije pritiralo duhove v krščanstvu samem do tolikega razdora, da je orožje v naslednjem stoletju moralo odločiti za bistveno sedanjo konfesionalno razmejitev v Evropi. Versko vrenje se

je poslej poleglo in mi smo srečni — morda včasih preveč leni — dediči duhovnega bogastva, ki ga je katolištvo tiste dobe postavilo v življenjsko borbo in ga ogradilo na tridentskem zboru. Čas, ko so bile tako močno na delu notranje preporodilne sile Cerkve in ki je izkazal tako sveže in splošno človeško zajete osebnostne rešitve, kakor jo predstavlja Terezija Avilska, je še danes nam prepotrebno ogledalo.

Prav mlada katoliška Španija je v 16. stol. pod vladno Karla V. in Filipa II. bistveno sodoločala evropsko usodo, v duhovnem vzponu katolištva pa pomeni osebnost sv. Terezije lep višek, postala je pravi »svetilnik med nebom in zemljo«. Vsa zakoreninjena je v svojem rodu, potomka hidalgov in sestra conquistadorjev, njena pisma še v poznih letih zgovorno pričajo o zanimanju za boj proti islamu. Svoje življenjsko delo je izrečno tudi zato posvetila verski in zlasti samostanski obnovi, da izpodbije opravičenost luteransko-kalvinske reformacije. Kot drzen raziskovalec je prodirala v neznane pokrajine mističnega sveta in njegovo bogastvo opisala v svojih znamenitih spisih. Pri tem je segla v največje duševne in verske globine in jih nam predstavila preprosto nazorno, psihološko točno, vestno realistično, brez vsake sanjavosti, vendar prožeto s toplim čuvstvom. Kljub pomanjkljivi redakciji je sredi svojega nadčloveškega dela ustvarila knjige, ki so prave zakladnice za človeštvo. (Njen slovstveni pomen je najbolje zarisal Ludwig Pfandl, *Gesch. d. span. Nationalliteratur in ihrer Blütezeit*, zl. 28 in 48 sl.; v ostalem glej še M. Schlüter-Hermkes, *Die heil. Theresa von Avila und der europäische Geist*. Hochland 1928/29, zv. 1. in 2., pa tudi Bertrandovo in Galzy-jino biografijo!)

Vse to so problemi, kot jih obravnava Terseglav. Dobro je čutil, da lik sv. Terezije dobi za njeno in našo dobo vso veljavo šele z vidika celotne časovne problematike. Če nam je hotel 16. stol. približati, je moral nujno raziskovati, kako je ona doba reševala splošne človeške probleme, ki jih mora rešiti vsak rod, če naj je živ. Zgodovina je njemu več kot prosto nizanje podatkov, je duhovna, življenjska veda in kot taka zahteva slično metodo, kot jo je poskusil avtor.

Kako je rešil Terseglav svojo nalogo? Posrečilo se mu je ohraniti enotnost v pripovedovanju in to kljub jako široki koncepciji.

Snov je podal strogo objektivno, jasno in pregledno. Potrudil se je za živahen, svež jezik in estetsko obliko. Kljub osebni zavzetosti in neposrednemu čuvstvovanju, ki preveva vse delo, se vendar razodeva v njem trezna in mirna razsodnost in stvarnost v filozofskih in teoloških problemih. Uspelo mu je dalje tudi, da je dosegel neko dramatično razgibanost, ko je vsa poglavja razporedil okrog dveh osišč, obrambno in obnovitveno stremljenje katoličanov z njihovimi uspehi in neuspehi na eni strani, na drugi pa temu nasprotno težnjo. Kdo drugi bi si zamislil to ali ono širše in globlje, drugod zopet bi mogel zopet krajšati in zaostri vprašanja na bistvenejše poteze, vendar Terseglavova rešitev odgovarja stavljeni zahtevi in namenu.

Prezreti ne smemo pomanjkljivosti Terseglavove knjige. Nekatere izvirajo iz čisto vnanjih razlogov, prehitrega dela in pretresnega obsega, druge zopet se mi zde nujne pri vsaki zgodovinsko-filozofski študiji, kjer ima polno introspekcijo edinole avtor. K prvim je treba šteti nedoslednost v pisavi tujih imen, nekaj napak, ki so lapsus calami (Ribadaneira namesto Ribera, Insistoris za Institoris) in slične drobce. Resnejše težave nudijo nekatera lepo doneča gesla, ki naj bodo rezultat njegovih razmišljanj, pa so le preveč oprta na piščevo avtoriteto. Pri Luthru, Calvinu in Filipu II. se mi zdi, da je premalo utemeljil svojo sicer objektivno veljavno sodbo, vendar ne vem, kako bi se temu v tesnem obsegu mogel izogniti. Morda je dovolj opravičila že v tem, da spis sam drami k samostojnemu mišljenju. Posebej bi za Filipa II. želel milejše ocene, saj je bil največji zares plemeniti idealist med sodobnimi vladarji in je njegovo sliko izkvarila šele protestantska historiografija (cf. o njem n. pr. Pfandla, 7 in 67 sl.). Morda je rahlo novinarski slog zavedel Terseglava malce predalet, pač pa mu je zato pridobil tem več bravecev. Poudariti moram, da so te pomanjkljivosti vse bolj oblikovnega kot stvarnega značaja in bi jih skrbnejši pregled po večini odstranil. Četudi jih upoštevamo, nam vendar ostane vtis pozitivnega dela, ki nam vzbuja upanje, da bo spis »Med nebom in zemljo« v celoti soliden, kulturno pomemben in dvakrat važen za naše male razmere.

V rahli zvezi z ostalo vsebino srečujemo v knjigi osebnost sv. Terezije, na koncu šele sledi kratek oris njenega življenja. Ta je

zopet originalno, sveže in zgodovinsko objektivno očrtan. Teh sedem strani tvori logičen zaključek knjige in njen višek, čeprav je to Terseglav za spoznanje premedlo poudaril. — Popolnoma samovoljno se je postavil v letošnjem Bogosl. vestniku Josip Turk na stališče, da je Terezijina biografija osrednja točka Terseglavove knjige in da ne bi smel vzeti za meritum razpravljanja cele njene dobe. V članku »Zgodovinska podoba sv. Terezije Jezusove (BV XII [1932] zv. II., str. 137 do 168) je hotel tako zavriniti vrednost vsega Terseglavovega spisa, zlasti pa to biografsko črtico korigirati z zgodovinskega stališča. Samozavestni nastop in piščeva avtoriteta bi utegnili koga zavesti v zmotu, da je »Zgodovinska podoba« edino prava ali vsaj boljša, Terseglavov oris in celotno delo pa čisto ponesrečen poskus. Zato Turk prinaša daljši Terezijin življenjepis, ves natrpan s citati, da more potem podati uničevalno sodbo o Terseglavovi publikaciji. Ker je izšel članek v tako resnem listu in ker tudi člankar gotovo stremi za resnico, moramo tudi njegove sodbe korigirati, kolikor je po zgornjih izvajanjih še potrebno.

Turk je očitvidno nameraval podati metodično vzorno hagiografsko črtico, vendar mu vsa metodičnost ni pripomogla do žive slike velike osebnosti, manjka ji duha, ki naj seže v globino življenja, poišče v podatkih živo in aktualno »podobo«. Prav poučna je primera obeh biografskih očrtov; Turkov ostaja papirnat in suhoparen, pravo nasprotje s Terseglavovim, ki v tej primeri še mnogo pridobi na globini in živosti. — Nerodno si je Turk vzel za osnovo Acta Sanctorum (VII. 1) iz l. 1869 in je tako zaveden zmešal kronološki red. Pravi (str. 156), da je »odločna Terezija zgodaj zjutraj na vernih duš dan, 2. novembra najbolj verjetno l. 1533 skupaj s svojim bratom Antonom pobegnila od doma« in vstopila v samostan. Dosledno zameta (str. 165) Terseglavovo poročilo, da je vstopila v Karmel l. 1535 v svojem 20. letu. Kaj je prav? Znan je točno dan in sicer 15. avgust (to ni vernih duš dan!), za leto velja kot najverjetnejše 1535, kot navaja Terseglav, Galzy, Schlüter-Hermkes in drugi. L. 1535 smatra karmeličanski red za gotovo. Louis Bertrand sodi, da se je vstop izvršil šele l. 1536, ker se je pogodil varčni oče naše svetnice za doto konec oktobra tega leta, 2. novem-

bra je bila Terezija preoblečena. Iz tega sledi, da ne veljajo tudi naslednji Turkovi kronološki podatki in da je bila ta korektura nepotrebna in premalo vestna.

Terseglavovo publikacijo pobija v metodičnem in stvarnem oziru. V metodičnih opombah se najprej vzvišeno norčuje iz naslova »Med nebom in zemljo«. Ali Turk ni hotel ali ni mogel doumeti njegovega pravega smisla? Če ni hotel, je vedoma pristranski, če ni mogel, naj bi rajši molčal in si ne pisal sumljivega izpričevala! Zdi se dalje, da je dobil povod za negativno oceno iz epiloga, kjer se Terseglav preiskromno opravičuje, da je namesto Terezijine biografije podal samo »obsežnejšo sliko religioznega vrenja in stremljenj v 16. stoletju.« Odločujoča je menda vendar vrednost spisa, ki ga imamo v rokah, ne pa slučajni povod ali neposrečene namere! Vidi se, da je Turk iskal tudi samo formalnega (naslov in epilog!), čeprav ne stvarno osnovanega razloga, da je mogel izpodbijati zasnovo Terseglavovega spisa. — Drugi očitke, da je Terseglav premalo pazil na »motiones gratiae«, je sploh brez vsake oslombe. Človek se vpraša, kdaj, kje in kako je zaslužil Terseglav ta očitek! Pričakoval bi od teologa prej, da bo s priznanjem poudaril veliki apologetični pomen spisa, ne pa, da bo to prezrl in očital stvari, ki jih Terseglav še utegnil ni zagrešiti. — Še bolj preseneča zadnja »metodična napaka«, ki jo je Turk odkril in pri kateri med drugim žali čitatelje, da so iskali pri Terseglavu pozitivnih zgodovinskih podatkov in so samo za te podatke slučajno hvaležni avtorju. Takega podtikanja si človek na tem položaju ne bi smel privoščiti, še manj pa naukov, ki ga spremljajo! Če niti tega ni mislil čisto zares, zakaj neki potem stavi za zgled res vzorne in moderne biografije O. Karrerjevega »Der heilige Franz von Borja«? Mar njemu ni znano, da so to knjigo odstranili s knjižnega trga, pač zato, ker niso marali, da služi za vzor? Če je pisana za inteligenco in obravnava osebnost drugačnega značaja in pomena, potem seveda lahko tudi Karrer drugače zasnuje svoje hagiografsko delo, zato negiram opravičenost primerjave. Mislim dalje, da je Terseglav pravilno postavil v Terezijino dobo senčne strani, ker je s tem lepše poudaril njeno odliko, bil objektivnejši, Terezija sama je

napake svojega časa lahko dobro poznala iz pripovedovanja. — V celoti so torej Turkove metodične opombe neumestne.

Tudi pri stvarnih opombah (str. 164 sl.) je prav Turkova stvarnost zelo neznatna odlika. Tu namreč »napak in nesnic res kar mrgoli«, poleg tega še zavijanj, ki morajo nepoučenemu vzbujati neopravičen sum, da Terseglav napačno poroča. Le najmanjši drobec teh očitkov je osnovan. Da bi mu verjeli, drzno trdi apriori, da »o sv. Tereziji dobimo popolnoma napačno sliko, ...postavljeno v napačen zgodovinski okvir«. Objektiven zgodovinar bi postavil mirno nasprotno trditev in pristavil, da je Turk v polemiki zagrešil več stvarnih napak kot Terseglav v svoji knjigi. Kronološko stran sem označil že zgoraj in že ta nam Turka ne priporoča. Turk oporeka prikazovanju Alfonza de Sepeda, ne zdi se mu prav, da ga Terseglav smatra za strogega in varčnega človeka, kot je mogoče razbrati iz virov (zlasti pridejo v poštev pogajanja za Terezijino doto) in meni, da bi kot tak spadal — med janzeniste. Mislim, da še danes žive mrki in varčni ljudje, pa jim tudi Turk ne bo očitil — janzenizma. Ko dalje brez potrebe brani samostane pred Terseglavom, se je hudo zaletel. Vsak popotnik se namreč še danes lahko prepriča, kako skrajno zanikarni so bili avilski samostani v higijenskem oziru. Sv. Tereziji sami se je vzbujal nekaj časa gnus pred temi zidovi, v njenem času je padal sneg sestrin na brevir v koru, pri zastrtih oknih in zaprtih vratih je skozi špranje v zidu prihajalo toliko luči v sobo, da so videle nune brati. Preživljali so se samostani z največjo težavo in sv. Terezija je radi zavisti mendikantov veliko trpela. Glede snage je dovolj, če spomnim na nesnažnost na dvoru, ki je bila povod, da je Filip II. začel gniti ob živem telesu (bolezen so zanesle baje uši). Sv. Terezija je snago ljubila. Verjetna je torej Terseglavova razlaga, da je njena bolezen izvirala iz slabih higijenskih in prehranjevalnih razmer v samostanu. O teh razmerah naj bi se Turk informiral, potem ne bi očitil, da Terseglav agitira zoper penzionate. Ali mar misli, da drugega nič ne boli krivica, ki jo mirno dopušča? — Čisto opravičeno trdi Terseglav, da je Terezija v mladih letih ljubila svet in bila častiteljna, kot je zapisala sama. Znano je,

da se je ličila in ljubila poleg lepih oblek drugo lepotičje, pozneje seveda je svoje veselje nad sijajem poduhovila, še na stara leta ji pogled na dragulje vzbuja živ spomin na dušno lepoto in Boga. Seveda je zgodaj izgubila vsako neredno posvetno nagnjenje in svojo otročjo zaljubljenost je sama morda preveč obsojala. Značilno je za njen značaj, da se je za svet ves čas zanimala z nadnaravno ljubeznijo, da je ljubila lepe pokrajine, umetnine, da je sama delala umetniške vezenine, da je sploh vse naravno in pozitivno znala prav ceniti. Tudi »strastnost« v moralno indiferentnem in pozitivnem pomenu ji ni bila tuja vse življenje, bila je zelo navezana na neke osebe, a vedno bolj v nadnaravnem prijateljstvu. Imela je močna čuvstva, trezno samostojno sodbo, poleg tega ljubeznivo družabno naravo, zdrav humor, kot nam nakazuje pravilno Terseglav, Turku pa je vse to dokaj neznano — in sumljivo. Za čisto enostavna dejstva se čudi, odkod jih pozna Terseglav... Že iz Pfandla in Bertranda (V. del) se lahko dalje prepriča, da je bila Terezijina bol radi protestantskega krivoverstva zanjo »individualno značilna« in res pobuda za njene reforme. Jasno je, da sv. Terezijo slabše pozna kot Terseglav. Kar govori Turk dalje o citiranju Dostojevskega in liberalnega R. Filop-Millerja, je nepotrebna zafrakcija, ki bi lahko izostala, ker je že Terseglav omejil svoje navedbe. Pri Savonaroli je med obema razlika v tem, da Turk rabi »svet« v smislu kanoničnih zahtev, Terseglav pa v navadnem, kjer se za svetost zahteva čistost in visokost namenov, heroična dela iz nadnaravne ljubezni in strogost življenja. Terseglav ob njem ugotavlja samo nesporna dejstva, dočim se zdi, da se Turk preveč opira na večkrat pristranskega Pastorja, s katerim stojijo v opreki dominikanci, Bayonne, Schnitzer in Markle. Če se dožene nesporno nadnaravni motiv profetizma pri Savonaroli, lahko doživimo nov primer Jeanne d'Arc. Terseglav je storil prav, da je pustil odprto eno ali drugo možnost.

Če pregledamo vse Turkove opombe vno-
vič, moremo ugotoviti, da tudi njegovo
skrbno oko resničnih napak ni mnogo našlo in se je Terseglavovo delo izkazalo kot resno premišljeno, dovolj točno in trdno. Vsa razlika med obema avtorjema temelji

že v izhodišču in tako je napisal Terseglav kot človek sredi življenjske borbe svežo sodobno knjigo, ki je dobro prestala preskušnjo s Turkovo zumetničeno in mrtvo konstrukcijo, kakor tudi z bistveno zgrešeno polemiko. »Vsega prednjega bi ne bili zapisali, če bi« se Turk ne bil oglasil v imenu znanosti, ki »ima namen služiti resnici«. Bilo »je to v tem slučaju vsekakor potrebno«, da ne bi kdo potvarjal resnice in krivično napadal knjige, ki nam je po resnici in živi občutenosti odprla razgled na duhovna stremljenja v 16. stoletju.

Mimogrede naj še omenim, da Terseglavova knjiga izzveni v močan klic po notranji obnovi, čeprav tega avtor ni nameraval, ampak pisal svobodno in neposredno. Brez poudarjanja avtoritete in brez zavijanja oči je tako nudil marsikje uteho notranjemu nemiru s tem, da je ob človeški zmoti in slabosti kazal pot k nadčasovni živi resnici, je rešil mnogo težko pri bravcih, ki so žejni resnice in Boga. Cerkev je živa v vseh stoletjih, zlasti je mogočno razvila svojo božansko preporodilno silo v XVI. veku. Ista pot je odprta tudi v našem času. To je nevsiljiva in neiskana tendenca knjige, ki bi jo moral teolog pozdraviti, ne pa prezreti ali celó odkloniti. Če Turk ni znal doumeti kulturnega pomena Terseglavovega spisa, naj bi mu vsaj priznal to drugo veljavo!

Maks Miklavčič

Dr. Vaso Glušac: Dr. Jovan Skerlić. Književna studija. Drugo izdanje. Geca Kon, Beograd 1932, str. 88 (cirilica).

Ta književna studija senatorja Dr. V. Glušca je prvič izšla l. 1924., ob desetletnici Skerličeve smrti in ima zato nekako prigradno panegiričen značaj. Drugo izdanje je neizpremenjeno in je zato tak patos še v toliko bolj neupravičen, v kolikor bi se po 18 letih Skerličeve smrti dalo z vse večjo kritičnostjo poseči v samo osnovo njegovega kritičnega gledanja ter ga postaviti nasproti sedanjim metodam. Skerlić je bil, kot vemo, velik racionalist in materijalističen socialist, zastopnik psihološko-realistične kritične šole, ki je umetnostno delo tolmačil zlasti iz življenja pisatelja in ustroja miljeja, iz sodobne idejno-politične orientacije in včasih tudi iz sentimenta, ni pa imel izčiščenega estetsko-formalnega kriterija za delo samo. In to ga često postavlja v na-

sprotje z novejšo kritiko, ki ga popravlja (cf. Živojinović: St. M. Ljubiša i Skerlić, Misao 1929, sv. 217—218). Skerličeve sodbe so potrebne sodobne revizije kot je vsaka predhodna doba podvržena kritiki nastopne. Za tako v osnovi temeljito delo pa je treba filozofsko-estetske kritične obdelave, ki je pa v tej »književni studiji« ni. Ostane le na zunanji, deskriptivni površini in ima zato samo značaj in ceno skromne informativne studije o življenju in delu Jovana Skerlića. Je prigoden spis s karakteristiko del, a brez prave kritične ocenitve njih vrednot.

Tine Debeljak

Branimir Ćosić: Deset pisaca — deset razgovora. Crteži A. G. Balaža. — Geca Kon, Beograd, 1931. Str. 163 (cirilica).

Mladi srbski pisatelj romanov in novel ter »Pravdin« kritik Branimir Ćosić je izdal deset intervjujev, ki jih je imel z novejšimi pisatelji od l. 1926 dalje ter jih objavljaj v »Reči i slici« in drugod. So to »obiski«, pisani pod francoskim vplivom kega Lefèvre, s skromno nalogo, da čitateljski publiki približajo pisatelja kot človeka v vsakdanjem življenju, obenem pa da posredujejo izmenjavo misli ob nekaterih problemih, ki vise v zraku. Tako je Ćosić brez kega namenjena klasificiranja rekonstruiral razgovore z Borisom Stankovićem, Veljkom Petrovićem, Sibom Miličićem, Dušanom Nikolajevićem, Milošem Crnjanskim, Grigorijem Božovićem, Gustavom Krklecem, Milanom Rakićem in Stanislavom Vinaverjem. Obenem pa tudi poroča, kako ni uspel z obiski pri Bogdanu Popoviću, Jovanu Dučiću, Ivu Andriću, Luju Vojnoviću in Milici Janković. To je bil torej kader književnikov, ki bi bili za to razdobje najbolj karakteristični. Vendar pa razgovori niso bog ve kaj značilni: povečini govore o načinu ustvarjanja, o reagiranju na kritike, o početkih lit. dela, o novih načrtih, o rasnosti v srbski literaturi, jugoslovanskem edinstvu itd. Ne mislim referirati o vsebini knjige, ki je sestavljena iz vprašanj in odgovorov, čeprav bi bilo zanimivo vedeti kaj o Nikolajevićem idealu rase, o Božovićevi veri v tradicijo, nacionalizem in premoč literature, v katero se hoste morali preliti hrvatska in slovenska, ako nečeta ostati provincionalni književnosti« (105); o Crnjanskega potrebi po religioznem romantizmu, o Rakićevem naporu za nove stilske vrednote,